

Νεκροί Κιχώτες

EDUARDO ROSENZVAIG, *Η κάμπια πάνω στον μαυροπίνακα, Ισάουρο Αρανσίμπια, Δάσκαλος, Πρόλογος, μετάφραση: Βασίλης Αλεξίου, Αθήνα: εκδόσεις Πανοπτικών, σ. 189*

Είναι αυτονόητο πως η πράξη της μετάφρασης δεν αφορά μόνο στη γλωσσική μεταφορά ενός βιβλίου σε αλλόγλωσσους αναγνώστες με μεταφραστική δεινότητα. Η επιλογή του Βασίλη Αλεξίου να μεταφράσει το βιβλίο «Η κάμπια στον μαυροπίνακα», προκειμένου να αφηγηθεί τη ζωή και τη δολοφονία του Αργεντινού δασκάλου, Ισάουρο Αρανσίμπια (1926-1976), ενός ανθρώπου «... που δεν έκανε τίποτα άλλο από το να δρα» (σ. 113), συνιστά εδώ σαφή πολιτική πράξη. Η έκδοσή του μάλιστα σε μια περίοδο, όπου πολιτικές οπισθοδρόμησης στην Ελλάδα, αλλά και παγκόσμια, αρθρώνουν συντηρητικά ιδεολογήματα για τη γλώσσα που χάνεται, την πατρίδα που κινδυνεύει και τις αξίες που απειλούνται, και επανεργοποιεί μηχανισμούς αντίστασης. Θίγει, παράλληλα, επίκαιρους προβληματισμούς για τη συνύφανση ατομικής και συλλογικής ευθύνης στο πολιτικό σκηνικό και τα συμβάντα της καθημερινότητας, επισημαίνοντας πως οι ατομικές επιλογές μπορούν να αλλάξουν το πραγματικό με συγκεκριμένους τρόπους, ενώ όλα παραμένουν διεκδικήσιμα, ακόμα, και αν η ήττα φαίνεται δεδομένη. Επομένως, η έκδοση του βιβλίου στη δεδομένη χρονική στιγμή, που τα στοιχειώδη ατομικά, κοινωνικά και εργασιακά δικαιώματα υπονομεύονται, αποτελεί πρόσκληση οικειοποίησης των αγώνων της Αργεντινής για δημοκρατία, ισότητα και ελευθερία.

Ο συγγραφέας Εντουάρντο Ροσεντσβάιγκ “φωτίζοντας” διεξοδικά τη ζωή και την εκτέλεση του Αρανσίμπια θέτει σύγχρονα ερωτήματα για το περιεχόμενο της εκπαίδευσης, τον ρόλο της, τη σημασία της, και τις δράσεις των εκπαιδευτικών, προτάσσοντας την ανάγκη για ένα σχολείο ανοιχτό, στο οποίο η γνώση συνομιλεί διαρκώς με τα αιτήματα κοινωνικής χειραφέτησης: «Τα παιδιά να εκπαιδεύονται για να σκέφτονται και να αλλάζουν τη ζωή και όχι για να την απαγγέλλουν» (σ. 61). Ο Αρανσίμπια περιοδεύει στα χωριά της περιοχής του, μαγειρεύοντας «κοτόπουλο ψητό και μιλανέσας α λα ναπολιτάνα» για τους φτωχούς μαθητές των εξαθλιωμένων δημόσιων σχολείων. «Κανένας στρατιωτικός δεν θα βγάλει μια μιλανέσα από την τσέπη του. Εμείς ναι. Γι’ αυτό είμαστε δάσκαλοι» (σ. 147).

Στον πρόλογο, ο Αλεξίου μιλά για “μυθιστορηματοποιημένη βιογραφία-μαρτυρία-υβρίδιο”, μια “πλήρη ιστορική αφήγηση” (σ. 8). Η μαρτυρία εδώ συγκροτεί “μια κοινότητα της μνήμης και της ιστορίας” (σ. 13), στην οποία οι αγώνες των ανθρώπων δεν είναι τοπικοί, αλλά παγκόσμιοι, και οδηγούν σε έναν διάλογο που θα παραμένει ανοιχτός. Ο διάλογος αυτός γίνεται ανάμεσα στο χτες και το σήμερα, στην απουσία και την παρουσία, τη ζωή και τον θάνατο, τον ενικό της αφήγησης και τον πληθυντικό της συλλογικής δράσης (σ. 16).

Με εκκίνηση τη δολοφονία του Αρανσίμπια, ηγέτη της ΑΤΕΡ¹, στις 24 Μαρτίου του 1976, πρώτη ημέρα του πραξικοπήματος του στρατηγού Βιντέλα, καταγράφονται “όλα τα ονόματα”² όσων αγωνίστηκαν τις δεκαετίες 1950-1970. Ο δάσκαλος δολοφονήθηκε με εκατό σφαίρες, ενώ επιπλέον είναι ο πρώτος που το καθεστώς τον έκλειψε, καθώς χυδαία του πήραν τα καινούρια του παπούτσια που θα τα φόραγε στο μνημόσυνο της μητέρας του. Ο Αρανσίμπια ορίζεται, λοιπόν, ως ο πρώτος “κατεσβεσμένος”, όρος που χρησιμοποιείται από τους δικτάτορες για να αποσιωπηθεί η βία όλων των δολοφονιών και των εξαφανίσεων στην Αργεντινή την περίοδο εκείνη. Η έννοια παραπέμπει στην ανάγκη εξόντωσης όλων όσων αγωνίζονται εναντίον της χούντας. Οι αγώνες αντίστασης αντιτίθενται στη βαρβαρότητα του καθεστώτος και τις πρακτικές φίμωσης των διαφωνούντων.

Στο κείμενο επισημαίνεται ότι «η πολιτισμική λογική της ύστερης αποικιοκρατίας είναι η θεαματική καταστροφή της μνήμης» (σ. 182). Επανέρχεται, λοιπόν, το αίτημα αφύπνισης της “μνήμης των εξαφανισμένων”, μιλώντας για τη συμβολική ανάγκη να “ξαναπάρουμε από τους φυγόδικους εγκληματίες τα κλεμμένα παπούτσια” (σ. 21).

Γι’ αυτό και καταγράφονται λεπτομερώς τα αντικείμενα που βρέθηκαν στο δωμάτιό του και περιλαμβάνονται στο “Πρακτικό” που συντάχθηκε από την αστυνομία μετά τη δολοφονία του Αρανσίμπια. «Αν δεν ξέραμε τίποτε για τον νεκρό, με αυτά τα αντικείμενα θα οφείλαμε να ανασυνθέσουμε τη φιγούρα του. Πρόκειται απλώς για μια αρχαιολογική εργασία» (σ. 162), αναφέρει ο Ρόσεντσβάιγκ.

Το βιβλίο λειτουργεί ως ένα πρακτικό “μνημονικών διορθώσεων” που συγκρατεί την υλικότητα της ιστορίας και της μνήμης με την καταγραφή της ζωής του Αρανσίμπια. Πρόκειται για ένα ντοκουμέντο που αντιτίθεται στην επίμονη ουδετερότητα της φρίκης κάθε δικτατορικού καθεστώτος, το οποίο κατονομάζει τους νεκρούς ως “κατεσβεσμένους”, οδηγώντας τους στη λήθη της ιστορίας. Ισχύουν, επομένως, η επισήμανση του Αρανσίμπια στο αγαπημένο του βιβλίο του Θερβάντες: «Πού είναι οι Κιχώτες; Τους βλέπω παντού... Όλοι οι Κιχώτες είναι νεκροί. Θα ήθελα να ξεθάψω κάποιον και να του δώσω ζωή» (σ. 47-48). Η διάχυτη συναισθηματική φόρτιση του κειμένου έχει οικείο και πολιτικό χαρακτήρα και συνδέεται με τις διαρκείς διεκδικήσεις των Αργεντίνων. Απέναντι σε αυτές τις διεκδικήσεις τα δικτατορικά καθεστώτα αξιολογούσαν ως «άθρη, υλιστική και αντεθνική» την εκπαίδευση όσων αγωνίζονταν εναντίον τους.

Ο συγγραφέας μιλά για τη «γραμματική ηχηρότητα» (σ. 126) που αναγνωρίζει στο «Σχέδιο της Εθνικής Αναδιοργάνωσης» του Βιντέλα. Εκεί, σε ενενήντα δύο λέξεις, καταγράφεται το ψευδεπίγραφο των φιλελεύθερων προταγμάτων. Ανάμεσα σε αυτά είναι: η εθνική ενότητα, η εγγύηση δικαιοσύνης, η ενίσχυση εθνικής άμυνας, η ενίσχυση της κοινωνικής πρόνοιας, η διασφάλιση της ελευθερίας (σ. 127). Η βία της ιστορικής αυτής περιόδου επιτείνεται με αυτές τις διακηρύξεις του δικτατορικού καθεστώτος, ενώ υπογραμμίζεται «η διάψευση ανάμεσα στην πραγματικότητα και τον τρόπο παρουσιάσής της» (σ. 180).

Κλείνοντας, μπορούμε να πούμε πως το βιβλίο του Ρόσεντσβάιγκ μπορεί να αναγνωστεί ως ένα καλωσόρισμα νέων πολιτικών χειραφετήσεων που συνομιλούν διεθνικά και προσφέρουν όραμα.

¹ Σωματείο Επαρχιακών Εκπαιδευτικών του Τουκουμάν

² Βιβλίο του Χοσέ Σαραμάγκου

Κωστούλα Μάκη, Αναγνώσεις Αυγής, 16-2-2020